

Терапевтична гра допомагає дитині з ООП справлятися зі складними почуттями й ситуаціями, сприяє зменшенню впливу негативних емоцій, агресії, страху, нерішучості, невпевненості на психічний стан дітей зазначеної категорії. Надання психологічної допомоги під час війни позитивно впливає на результативність корекційно-розвиткової роботи та, найголовніше, - на психічне здоров'я дітей з ООП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атемасова, О. А. Агресивна дитина: як їй допомогти. Х.: Вид-во «Ранок» 2010.-176с.
2. Дієві методи роботи зі страхами, тривожністю та агресією у дошкільників. Наталія Базіма <https://www.youtube.com/watch?v=tBkr66sdkvw> (дата звернення: 04.05.24)
3. Ігри для зняття стресу у дітей від Світлани Ройз <https://www.unicef.org/ukraine/documents/antistress-games-for-kids> (дата звернення: 04.05.24)
4. Коли дитині сумно чи страшно. Терапевтична гра для дітей Світлани Ройз українською. https://www.youtube.com/watch?v=5-4f-vCh2Ag&ab_channel=PaniKalyna (дата звернення: 04.05.24)
5. Мартиненко І.В. Логопсихологія. Курс лекцій. Навчальний посібник. 3-є вид., виправл. і доповн./І.В.Мартиненко.- К.: ДІА,2019.-120с.
6. Омельченко Я., Кісарчук З. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. - К.: Шк. Світ. 2008.- 112с.

*Таранченко Оксана Миколаївна,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України*

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КЛАСТЕР ВТІЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Українська освітня система вже пройшла кілька важливих етапів втілення інклюзивної парадигми і продовжує поступально розвиватися, поглиблюючи, зокрема світоглядні підвалини. Беручи до уваги пролонгованість процесу впровадження інклюзивних підходів, ми передбачали, насамперед, що всі суб'єкти освітнього поля в своїй діяльності мають використовувати широкий спектр вивіреного інструментарію, який забезпечуватиме системну взаємодію і сталий синергетичний ефект. Очевидно, організація якісного навчання та супроводу дітей з ООП можлива лише із застосуванням певного комплексу дієвих технологій, що уможливають продуктивний діалог всіх учасників освітнього процесу та враховують специфіку особливих освітніх потреб учнів. Позаяк на певному етапі було обрано шлях розвитку дуальної системи освіти дітей з ООП, ми були переконані, що таке структурне поєднання повинне мати єдині спільні фундаментальні підходи, цілісний технологічний інструментарій, що забезпечить безумовну доступності, ефективності та якості навчання і супроводу осіб з особливими потребами в усіх закладах освіти країни.

Для реалізації глобальних стратегічних цілей якісного втілення інклюзивної парадигми в освітню систему, ми вбачаємо за необхідне впровадити в дієвий обіг низку технологічних комплексів, що сукупно поєднують як освітні, так і педагогічні технології (а також психологічні, корекційні та ін.). Наразі ми виокремлюємо шість технологічних комплексів (що не є остаточною кластерною дефрагментацією): технології соціокультурного перетворення, технології менеджменту системи освіти /

управлінські технології, технології співпраці / взаємодії, технології супроводу / сервісної підтримки, технології асистування / тьюторської підтримки, технології викладання. Розглянемо детальніше перший з цих кластерів, який стосується соціокультурних перетворень (на рівні груп / класів / освітніх закладів → малої громади → ширшого соціуму → суспільства в цілому). Йдеться про плекання здатності суспільства до самооновлення. Суспільство (громадяни індивідуально і колективно) має бути здатним упродовж усього життя здійснювати якісні зміни (в своєму житті, житті спільноти – на мікро і макрорівнях) в умовах глобальних, полікультурних і динамічних трансформацій людства. Ці параметри можна вважати невід'ємними складниками функціонування систем/інституцій/індивідуумів у постмодерністському суспільстві.

Для поширення інклюзивної освітньої практики беззаперечно необхідні соціокультурні трансформації: на рівні усталення загальнолюдських прогресивних ціннісних орієнтацій; встановлення нового інклюзивного менеджменту; переосмислення ролей і відповідальності всіх суб'єктів освітнього процесу; реорганізації системи механізмів надання послуг підтримки тощо. Їх глобальна мета полягає в перетворенні освітньої системи на структуру, що постійно навчається/якісно змінюється, здатну застосовувати/продукувати нові знання.

Соціокультурні перетворення, зокрема з філософської, соціальної та освітньої позицій, розглядаються як взаємопов'язані й такі, що відображають складні, багатогранні процеси та зміни в суспільстві. Так, зокрема, філософські підходи допомагають зрозуміти сенс змін, соціальні процеси окреслюють їх вплив на суспільство, а освітня сфера є ключовою для підготовки людей до нових викликів та життя в нових реаліях.

З філософських позицій сутність соціокультурних перетворень можна розглядати з різним фокусом уваги (зокрема через призму таких категорій, як буття, знання, цінності, розвиток суспільства та людини тощо). Зважаючи на специфіку наших студіювань, серед важливих аспектів, зокрема, означимо такі:

- *Постмодернізм і плюралізм.* В умовах глобалізації та динамічних технологічних змін певною мірою «розмивається» традиційна ієрархія знань/переконань, що породжує різноманітність світоглядів і культурних підходів. Це зумовлює зміну парадигм з традиційних на більш відкриті та інклюзивні форми мислення.

- *Філософія діалогу.* У світі, де взаємодія між різними культурами розширюється, актуальним стає підхід до діалогу як до засобу досягнення взаєморозуміння і вирішення конфліктів у різних сферах.

- *Екзистенційний аспект.* Питання самореалізації людини та її ролі у суспільстві стають дедалі актуальнішими. Кардинальні зміни очевидно ведуть до пошуку сенсу життя в умовах швидких соціальних і культурних трансформацій.

Із соціальних позицій бачиться так, що перетворення відбуваються під впливом змін в економіці, політиці, технологіях, культурі тощо. Серед важливих аспектів, на які ми звертаємо увагу, є:

- *Глобалізація.* Дедалі стрімкіше відбуваються процеси зближення націй і культур через економічні, політичні та інформаційні зв'язки. Глобалізація сприяє обміну ідеями але, водночас, спричиняє й напруженість через культурну гомогенізацію і втрату локальної ідентичності.

- *Інформаційне суспільство.* В сучасному світі інформація та знання стають надважливими ресурсами. Це впливає на всі аспекти життя, зокрема й освіту, соціальні відносини, професійну реалізацію тощо. Звичні професії витісняються або суттєво трансформуються.

- *Соціальна мобільність та нерівність.* Очевидно, що технологічні та економічні зміни можуть як збільшувати можливості для соціальної мобільності, так і

поглиблювати соціальну нерівність. Зростає поляризація між різними соціальними групами залежно від доступу до освіти та ресурсів.

Освіта є важливою сферою, що, водночас і відображає, і породжує соціокультурні зміни. Зокрема, звертаємо увагу на такі аспекти як от:

- *Демократизація освіти.* Сучасні технології дають змогу розширити доступ до освіти через дистанційне навчання, відкриті освітні ресурси, онлайн-курси тощо. Це можливість отримувати освіту з будь-якого регіону світу, але також створює виклики щодо якості здобутих таким чином знань та контролю за всією цією розмаїтістю.

- *Інтернаціоналізація освіти.* Освіта стає глобальнішою, що відображається у зростанні мобільності студентів і викладачів, у розвитку міжнародних освітніх програм тощо. Водночас, зростає потреба в адаптації освітніх програм до мультикультурних, глобальних та інших викликів.

- *Навчання впродовж життя.* Швидкі технологічні та соціальні зміни потребують постійного оновлення знань і навичок. Освіта стає безперервним процесом, який триває упродовж усього життя, що змінює традиційні моделі навчання.

Важливість соціокультурних перетворень в Україні очевидно, що також зумовлена доволі швидкими змінами у світовій економіці, технологіях, культурних акцентах тощо. Вони є ключовими чинниками забезпечення стабільного розвитку держави в епоху глобальних світових трансформацій. Зважаючи на надскладні й тяжкі роки війни, наше суспільство конче потребує глибоких перетворень у соціокультурній сфері задля зміцнення демократичних цінностей та підвищення якості життя усіх громадян. Вони є важливим етапом на шляху до сталого розвитку, основою для підтримки конкурентоспроможності, збереження та розвитку культурної ідентичності та соціальної згуртованості нашого суспільства. Необхідність таких перетворень виникає внаслідок інтеграції України до європейського простору, культурної глобалізації, а також у відповідь на внутрішні соціально-економічні виклики. Серед важливих напрямів, за якими мають відбуватися соціокультурні трансформації, означимо лише кілька дотичних до інклюзивного вектору. Зокрема:

- ✓ **Система цінностей.** Важливо сприяти розвитку громадянської свідомості, взаємоповаги, толерантності, критичного мислення, які є основою для демократичних суспільств. Формування демократичної культури, що передбачає розвиток громадянського суспільства, активну участь громадян у державотворчих процесах для сталих суспільних змін. Зміцнення верховенства права та прозорості у всіх сферах. Орієнтація на загальнолюдські цінності та стандарти, що передбачає підтримку демократичних цінностей, прав людини, культурного різноманіття та відкритості до інших культур.

- ✓ **Соціальна справедливість та інклюзія.** Необхідно підтримувати ініціативи, спрямовані на подолання нерівності та дискримінації, забезпечення рівних можливостей, рівного доступу до ресурсів для всіх громадян, зокрема етнічних меншин, людей з обмеженими можливостями здоров'я/особливими освітніми потребами. Інтеграція в суспільство вразливих верств населення (внутрішньо переміщених осіб, людей з обмеженими можливостями / особливими освітніми потребами, національних меншин). Соціокультурні перетворення мають сприяти підвищенню рівня толерантності, **соціальної мобільності** та інтеграції різних соціальних груп в єдину національну спільноту. Це передбачає розвиток програм соціальної адаптації, міжкультурного діалогу та боротьби з дискримінацією.

- ✓ **Інтеркультурний діалог та інтеграція.** Нині, в умовах військової агресії з боку Росії, питання національної ідентичності є на вістрі актуальності. Тож, важливо забезпечити розвиток власної мовної, культурної ідентичності, підтримуючи національну пам'ять, традиції; громадянської ідентичності, що включатиме цінності демократичного суспільства, толерантності та взаємоповаги, гармонійних відносини між різними етнічними та соціальними групами, які мешкають в нашій країні. Позаяк

Україна є багатонаціональною країною, важливо сприяти міжкультурному діалогу, як ключовому інструменту культурної дипломатії.

✓ **Цифрова трансформація та медіаграмотність.** З огляду на стрімкий розвиток технологій, соціокультурні перетворення мають включати і цифрову грамотність громадян, розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Цифрові технології відкривають безліч можливостей для здобуття освіти, опанування нових професій, збереження та популяризації культурної спадщини тощо. Для цього необхідно впроваджувати цифрові платформи, які будуть доступними для різних груп населення, в тому числі і з особливими освітніми потребами.

Соціокультурні перетворення в Україні мають значний вплив на трансформації освітньої системи, зокрема, йдеться і про впровадження інклюзивної парадигми. Ось кілька векторів, які пов'язують ці процеси:

- **Демократизація суспільства.** Україна за останні десятиліття пройшла шлях значних змін у напрямку демократизації та забезпечення прав людини. Інклюзивна освіта є відображенням цієї тенденції, оскільки вона ґрунтується на ідеях рівноправності, доступу до освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.
- **Євроінтеграційні процеси.** Прагнення України до інтеграції в Європейський Союз сприяє впровадженню європейських стандартів у різних сферах, зокрема й в освіті. Інклюзія є одним із пріоритетів освітньої політики ЄС, і цей підхід активно впроваджується в Україні через адаптацію української освітньої системи до європейських норм.
- **Плюралізм і мультикультуралізм.** Соціокультурні зміни в Україні також пов'язані з розвитком плюралізму та мультикультуралізму, що знаходить своє відображення у потребі створення інклюзивного середовища. У суспільстві поступово зростає розуміння важливості врахування культурних та соціальних відмінностей для забезпечення рівного доступу до освіти.
- **Соціальна мобільність і зміни у ставленні до людей з особливими потребами.** Інклюзивна освіта в Україні стимулює зміни в суспільному ставленні до людей з особливими освітніми потребами. Це сприяє підвищенню їхньої соціальної мобільності та участі в житті суспільства на рівних умовах. Завдяки соціокультурним перетворенням, громадськість почала розуміти важливість залучення таких осіб до всієї сфери соціального життя.
- **Зміни педагогічних підходів.** Сучасні соціокультурні трансформації сприяють тому, що освітні заклади більше орієнтуються на особистісно орієнтовані підходи у навчанні. Інклюзивна освіта має стати важливою частиною цієї тенденції, позаяк передбачає гнучкість підходів до навчання з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини.

Якщо звужити фокус, то під впливом соціокультурних перетворень освітня система має прагнути змінити життя учнів, плекаючи в них Людину, здатну жити і продуктивно працювати в суспільстві, яке стає дедалі динамічнішим і складнішим, збалансовано поєднуючи опіку і компетентність, рівність всіх і винятковість кожного. Сучасна українська освітня парадигма орієнтована на визнання автономності кожної особистості та розвиток у неї суб'єктних начал. Саме це має обумовлювати світоглядні трансформації в освітній сфері. Насамперед – це визнання індивідуальної цінності та значущості кожної дитини/ людини з ООП.

Для подальшого впровадження інклюзивної парадигми в освіті України необхідно фокусувати увагу на таких векторах соціокультурних перетворень, як от:

- **Зміна суспільної свідомості та ставлення до інклюзії.**

Йдеться про певні **морально-ціннісні норми** як основу для розвитку якісної освіти дітей з ООП (результат: збалансована емпатія і збереження автономності кожної людини). Трансформації мають привести всіх учасників освітнього процесу до беззастережного дотримання морально-етичних норм; визнання цінності кожної дитини, незалежно від її

особливостей або відмінностей; прийняття і підтримки права дітей відкрито проявляти соціальне, культурне та інше розмаїття у всіх аспектах освітньої діяльності та життєдіяльності загалом; безбар'єрності нашого суспільства в найширшому сенсі.

Подолання стереотипів і дискримінації. У суспільстві досі існують стереотипи щодо людей з інвалідністю та інших осіб з особливими освітніми потребами. Необхідно проводити активні інформаційні кампанії, що сприятимуть формуванню позитивного ставлення до них та загалом до інклюзії. Це надзвичайно важливо, зважаючи на всі наслідки війни.

Поінформованість громадськості. Інклюзивна парадигма передбачає, що суспільство має краще розуміти права людей з інвалідністю /з особливими освітніми потребами, їхні потреби та потенціал. Важливо підтримувати громадські ініціативи, що сприяють популяризації інклюзивної культури.

- *Соціальна реінтеграція військових і людей, які постраждали від війни.*

Інклюзія ветеранів війни. Повноцінна соціальна адаптація військових, які повернуться з війни, передбачає і їхню інтеграцію в освітні процеси. Необхідно розробляти спеціальні освітні програми та розширювати підтримку для осіб, які отримали інвалідність під час війни.

Психологічна підтримка. Люди, які постраждали від війни (військові, діти, переміщені особи), потребуватимуть психологічної реабілітації та підтримки тривалий час. Це передбачає беззаперечну готовність освітньої системи до надання відповідних послуг, щоб уможливити безбар'єрний доступ до освіти та психологічну допомогу всім, хто цього потребує.

- *Формування культури рівності та толерантності.*

Педагогічна підготовка. Освітяни мають отримати належну підготовку з інклюзії, щоб вони могли забезпечити якісний ефективний навчальний процес для всіх учнів.

Мультикультурна освіта. Зважаючи на кількість переміщених осіб з різних регіонів України, важливо підтримувати культурне різноманіття, що сприятиме усталенню толерантності.

- *Розвиток інфраструктури для інклюзивних трансформацій.*

Доступність освітніх установ. Повоєнна реконструкція шкіл та інших освітніх закладів має враховувати головні принципи інклюзії – безбар'єрний доступ для людей з інвалідністю, належне оснащення для дітей з ООП тощо.

Цифровізація освіти. Дистанційна освіта, що активно розвивалася останні роки, має бути доступною для учнів з ООП. Це потребує адаптації освітніх платформ і впровадження технологій, що забезпечують інклюзивне навчання.

- *Економічні та соціальні трансформації.*

Фінансування інклюзивної освіти. Ефективне впровадження інклюзивної парадигми потребує значних інвестицій у підготовку кадрів, розвиток матеріально-технічної бази та підтримку нововведень, визначених у нормативно-законодавчому полі.

Соціальна підтримка сімей. Родини дітей з ООП очевидно потребують додаткових ресурсів для забезпечення їм повноцінного освітнього процесу. Держава має створювати низку додаткових програм соціальної підтримки таких сімей (особливо зважаючи на наслідків війни).

- *Інклюзія у професійній освіті та на ринку праці.*

Інклюзивна освіта в професійних і вищих навчальних закладах. Особам з інвалідністю та постраждалим від війни необхідно створювати умови для продовження освіти у професійних і вищих навчальних закладах, а також різні варіанти «освіти другого шансу» для тих, хто не мав змогу здобути якісну освіту внаслідок війни.

Інклюзивний ринок праці. У повоєнний період надгострою бачиться необхідність підтримки людей з інвалідністю у професійному розвитку і доступі до робочих місць. Це передбачає нові форми партнерства між державою, роботодавцями та освітніми закладами.

Ці та, безумовно, низка інших векторів соціокультурних перетворень мають суттєве значення для побудови інклюзивного освітнього середовища в повоєнній Україні, що відобразатиме принципи рівності, толерантності та підтримки для всіх груп населення, зокрема тих, хто постраждав від війни або має особливі освітні потреби. Саме в такому напрямі слід здійснювати системно-еволюційні зміни, щоб інклюзивна форма навчання розвивалася у подальшому під впливом змістовних аксіологічних трансформацій. Закономірно, що втілення інклюзивної парадигми, як поетапний процес взаємообумовлених трансформацій, пов'язане з комплексом змін на всіх щаблях освітньої системи. Саме таке багатовекторне бачення впровадження інклюзивного навчання, як системи цільових установок, відповідних норм, специфічних навчальних та інших технологій та ін., простежується на сучасному етапі в теоретичних розробках і практичній діяльності вчених і освітян України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колупаєва, А.А. (orcid.org/0000-0002-4610-5081) and Таранченко, О.М. (orcid.org/0000-0002-5908-3475) (2023) *Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник* (Серія «Інклюзивна освіта»). Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна. <http://lib.iitta.gov.ua/739317/>
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/166230/1/nac%20dopovid%202016.indd%20smal.pdf>
3. Цілі сталого розвитку 2016-2030 [Електронний документ]. – Шлях доступу : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

Тичина Катерина Олександрівна

кандидат психологічних наук,

*старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

Бабич Наталя Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент

*доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

Вовк Тайса Володимирівна

здобувач другого (магістерського) рівня освіти

спеціальності 016 Спеціальна освіта

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ТРУДНОЩІ ОВОЛОДІННЯ ГРАФОМОТОРНИМИ НАВИЧКАМИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОПТИЧНОЮ ДИСТГРАФІЄЮ

Труднощі в оволодінні графомоторними навичками у дітей молодшого шкільного віку з оптичною дисграфією є актуальною проблемою сучасної педагогічної науки, оскільки у Державному стандарті початкової освіти [4] однією із ключових компетентностей визначено вільне володіння державною мовою, здатність дитини усно й письмово висловлювати свої думки. На етапі початкового навчання повноцінне оволодіння писемним мовленням є важливою передумовою успішного навчання та розвитку особистості дитини.

Дослідження Н. Голуб [3], Е. Данілавичюте [4], Л. Журавльової [6], В. Тарасун [8], Л. Тенцер [9], Н. Чередніченко [10] та ін. засвідчують, що дітям молодшого шкільного віку властиві різноманітні труднощі в письмі, які обумовлені як загальними